

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.53.300729>

УДК 349.6:368(045)

С. М. Тараненко, канд. юрид. наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет
Кафедра історії та права
бульвар Шевченка, 460, Черкаси, 18006, Україна
e-mail: taranenko1959.sergey@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1794-3155>

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЗАВДАНИХ ДОВКІЛЛЮ, ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена розгляду наукових підходів на предмет відшкодування завданих збитків довкіллю, внаслідок військової агресії РФ проти України. Здійснено огляд наявних та пошук нових правових інструментів, в тому числі міжнародно-правового характеру відшкодування збитків завданих довкіллю, внаслідок збройного конфлікту за відповідними процедурами у майбутніх судових провадженнях. Зроблено акцент на тому, що правові інструменти у досліджуваній сфері є складними правовими інститутами та мають різну юридичну природу і управлінський характер, організаційні риси та форми фактичної реалізації. Проаналізовано чинне законодавство на предмет відшкодування екологічних збитків, завданих через воєнні дії країни агресора на території України, за відповідними напрямками як: збитки завдані природно-заповідному фонду; втрати надр та лісового фонду; шкода завдана земельним, водним ресурсам та атмосферному повітрю. Констатовано, що одними із правових інструментів відшкодування екологічних збитків в контексті їх використання можуть бути, міжнародні договори, зокрема екологічний договір для України; міжнародний реєстр збитків, включаючи його цифрову платформу з усіма даними про заяви та докази, що містяться в ньому та братимуться до уваги при встановленні факту і розміру збитків; позови громадян України так і колективні, в тому числі громадських організацій; фонди для виплати компенсацій за завдані збитки, які наповнюватимуться за рахунок заморожених активів Росії або в інший спосіб; міжнародні спеціальні комісії є гнучкими інструментами, які створюються для розгляду масових позовів, що виникають через міжнародні кризи. Зроблено висновок та пропозиції щодо значення правових інструментів, які впливають на процес забезпечення відшкодування воєнних збитків в Україні та мають значення для вдосконалення та подальшого розвитку законодавства, що є актуальними нині.

Ключові слова: забруднене довкілля; екологічні збитки; правові інструменти; військова агресія; екологічний договір для України; міжнародний реєстр збитків; позови; компенсаційні фонди.

Постановка проблеми. Архіважливою та об'єктивно найскладнішою проблемою з позиції сьогодення є пошук і висвітлення різних правових інструментів відшкодування в Україні екологічних збитків, завданих внаслідок військових дій

агресора. Повномасштабна війна Росії проти України яка триває понад два роки, а «гібридна більше 10 років», завдає та продовжує завдавати збитків природному довкіллю. Відповідальність за ці злочинні дії повною мірою лежить на країні – агресорці [1]. Одночасно вирішення цієї проблеми пов'язано із обов'язком нашої держави виконати завдання щодо створення національної моделі відшкодування воєнних збитків завданих довкіллю. Це одне із найскладніших завдань, виконання якого вимагає проведення значної кількості заходів із врахуванням досвіду міжнародно-правової практики, що є важливим кроком у напрямку забезпечення гарантій, як наслідок держава отримає належне відшкодування завданих екологічних збитків агресором. Мова іде про пошук сучасних правових інструментів, спрямованих на забезпечення відшкодування збитків в умовах мілітарного впливу на довкілля - повітря, водні та земельні ресурси, надра, зелені насадження, природно-заповідний фонд, тощо. В даному контексті це потребує як окремого аналізу, так і корегування та оформлення у юридичних формулюваннях пропозицій, адже у новітній історії нашої держави подібний стан трапився уперше, і дослідження теми є безумовно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наслідками російського вторгнення є значні збитки, які завдані довкіллю у результаті порушення норм міжнародного та національного законодавства. Загальнонауковою основою під час дослідження питання про правові інструменти, які впливають на процес відшкодування збитків, були використані праці фахівців з права, серед яких: Г. І. Балюк, С. В. Гришак, О. Р. Дашковська, В. М. Єрмоленко, В. Л. Качурінер, Р. С. Кірін, Н. Р. Кобецька, Н. Р. Малишева, О. М. Мальчик, С. О. Масьондз, М. О. Медведева, О. В. Шафранова, С. В. Шкляр, О. А. Шомпол та інші. Разом з тим, в світлі останніх подій та викликів, які постали перед нашим суспільством, вказує на необхідність удосконалення інструментарію шляхом добре продуманих, структурованих та обґрунтованих підходів, застосовуючи при цьому сучасні наукові досягнення, які на їх основі обґрунтовують вимоги з метою збільшення перспектив щодо отримання повного відшкодування збитків від країни-агресора.

Метою статті є дослідження правових інструментів на основі пропозицій, які висловлені протягом лютого (2022-2024 рр.) та можуть бути застосовані в частині забезпечення відшкодування збитків, завданих довкіллю України через військові дії росії.

Виклад основного матеріалу. Безпрецедентне з часів Другої світової війни вторгнення росії до України з лютого 2014 року так званої гібридної війни, а повномасштабне з 24.02.2022 року, завдало та продовжує завдавати значних збитків навколишньому природному середовищу. На думку Сергія Шкляра [2] це будь-які збитки, які завдані рф навколишньому природному середовищу України, що оточує нас і підлягає оцінці (повітря, землі (надра), зеленим насадженням, природно-заповідному фонду тощо), де проходили та тривають бойові дії. Завдані збитки довкіллю України через війну оцінюються у 2,2 трлн. гривень, заявив міністр захисту довкілля та природних ресурсів Руслан Стрілець в ефірі національного телемарафону «Єдині новини» на каналі «Ми-Україна». Більшість таких збитків, а це майже половина, від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, забруднення ґрунтів та водних ресурсів [3]. Постає риторичне питання, які правові інструменти необхідно задіяти щоб країна - агресорка

відшкодувала завдані збитки земельним, водним ресурсам, надрам, атмосферному повітрю, природно-заповідному та лісовому фонду. В тому числі витрати, яких зазнала держава, у зв'язку із завданими збитками об'єкту довкілля та витрати, які вона мусить понести для його відновлення; доходи, які б держава могла одержати за звичайних обставин, якби не було завданих збитків довкіллю, якщо такі передбачались, компенсація у разі неможливості відновлення об'єкту довкілля. Розмір оцінених збитків, які завдані земельним ресурсам України становить понад 407,3 млрд. гривень, збитків, які завдані атмосферному повітрю, внаслідок неорганізованих викидів забруднюючих речовин, що підіймаються у повітря під час пожеж, спричинених обстрілами, у тому числі на територіях лісових масивів, об'єктах природно-заповідного фонду, становить понад 176,5 млрд. гривень [2]. Нині, як показує практика, наявні міжнародні та національні правові інструменти, які впливають на процес з відшкодування завданих збитків природному довкіллю не в повній мірі відповідали викликам, які створила брутална та злочинна агресія РФ в Україні. На думку Олени Шафранової, вони не забезпечували невідворотності покарання та мали ознаки деякої юридичної невизначеності, що становить складну юридичну проблему [4]. Такий підхід до розуміння даної проблеми цілком виправданий та обґрунтований, адже наявні інструменти дають збій при зустрічі з новими викликами і відбувається переосмислення та пошук нових підходів. При цьому, кожний конкретний випадок збройного конфлікту вимагає створення інституційних механізмів щодо відшкодування збитків, які ним заподіяні [5]. Традиційно важлива роль у розв'язанні цієї проблеми відводиться, національним так і міжнародно-правовим інструментам, які мають різну юридичну природу та управлінський характер, різні організаційні риси, так і форми фактичної реалізації. В даному контексті під правовими інструментами щодо відшкодування збитків завданих природному довкіллю, слід розуміти юридично значимі акти зовнішньої дії, які приймаються відповідними суб'єктами, уповноваженими на це законодавством. Нині система нормативно-правового забезпечення інструментів щодо відшкодування збитків, завданої природному довкіллю України, складається із нормативних актів, які в той чи інший спосіб застосовуються для ідентифікації та документування їх за єдиними виробленими стандартами щодо збору та верифікації доказів, в тому числі й тих, які були зібрані в рамках електронних серверів. Цей доказовий процес необхідний як для переслідування злочинців так і для юридичного обґрунтування відшкодування збитків. Безумовно це вимагає суворого дотримання протоколів збору доказів, що є важливим елементом процесу відшкодування збитків та однією із гарантій доведення вини у рамках цивільного та кримінального провадження через подання цивільного позову. Серйозним інструментом є також положення норм КПК, які передбачають застосування заходів кримінально-правового характеру. Проте, одним із дієвих інструментів на думку Сергія Шкляра [2] може бути колективний (груповий) позов громадян України про відшкодування збитків, завданих РФ довкіллю, поданий до українського суду в інтересах значної кількості громадян із подальшою реальною перспективою примусового визнання і виконання рішення суду України за наслідками його розгляду в іноземних юрисдикціях. Звернення до ЄСПЛ і до арбітражів та безпосереднє звернення до іноземних судів у ті юрисдикції, які є потенційно привабливими з точки зору наявності

там активів РФ та доступні до стягнення збитків, завданих військовою агресією. У цьому зв'язку доцільно звернути увагу також на способи, які можуть бути застосовані для досягнення відшкодування екологічної шкоди через укладення відповідних угод між сторонами конфлікту або із залученням інших країн, застосування міжнародних інституцій та міжнародних інструментів відшкодування такої шкоди. Серед них базовим у сфері захисту природного середовища під час військових конфліктів є Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1976 року [6]. Даний документ закликає міжнародну спільноту вживати заходів, спрямованих на запобігання або мінімізацію руйнівного впливу на довкілля під час військових дій. В цьому аспекті однією з основних конвенційних норм, яка передбачає відповідальність держави за дії збройних сил у воєнний час, є ст. 3 IV Гаазької конвенції про закони та звичаї суходільної війни: «Воююча сторона, яка порушує норми зазначеного Положення, підлягає відповідальності у формі відшкодування збитків, за умови якщо для цього є підстави. Тобто вона є відповідальною за всі дії, вчинені особами, які входять до складу її збройних сил» [1]. Серед сучасних та потенційно привабливих інструментів є резолюція ES-11/6 від 14.11.2022 року «Забезпечення засобів правового захисту та репарацій у зв'язку з агресією проти України». В цій резолюції Генеральна Асамблея визнала, що російська федерація має бути притягнута до відповідальності за будь-які порушення міжнародного права, міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні або проти неї. Також було сказано про необхідність створення міжнародного механізму відшкодування шкоди та збитків, завданих міжнародно-протиправними діями росії. Асамблея рекомендувала державам-членам у співпраці з Україною створити Міжнародний реєстр збитків. Його мета збір і збереження доказів та інформації про претензії щодо шкоди від зацікавлених фізичних та юридичних осіб, а також держави України, завданої міжнародно-протиправними діями російської федерації, а також сприятиме та забезпечуватиме координацію збору доказів [7]. Тож зазначені інструменти є потенційно привабливими на предмет оцінити їх можливості відшкодування в рамках міжнародних режимів екологічної шкоди, спричиненої нападом росії. В той же час Г. І. Балюк та О. А. Шомпол застерігає про те, що «...війна, яка триває на території України, засвідчила: закони мирного часу під час збройного конфлікту не працюють. Війна показала, що ефективність діяльності провідних міжнародних організацій (йдеться про такі міжнародні організації, як ООН, ОБСЄ) у вирішенні світових проблем сьогодні значно знижена, що призводить до посилення суперечностей стосовно розподілу сфер впливу між провідними центрами сили. Ситуація в Україні викрила ще одну проблему – під сумнів ставляться і міжнародні договори та зобов'язання, взяті одними державами стосовно інших. Водночас військова сила залишається важливим чинником у досягненні політико-економічних цілей» [8, с. 143; 160]. Позначене вище дає можливість констатувати, що Уряд нашої країни змушений був у пожежному поспіху звернутися до української науки та міжнародної спільноти на предмет пошуку та втілення оновлених правових інструментів відшкодування екологічних збитків у вітчизняну систему законодавства, які раніше не застосовувалися, або були взагалі відсутні. Таке рішення цілком закономірне та правильне. Дослі-

дження у цьому напрямку все більше привертає увагу практиків та теоретиків права. Серед них В. М. Єрмоленко та О. М. Мальчик розглядають юридичні інструменти судового захисту рослин від шкоди, завданої російською федерацією [9, с. 209-214]. У свою чергу С. О. Масьондз визначає перелік правових інструментів, які можуть бути залучені у діяльності громадськості та, на його думку, за правовою природою можуть бути як нормативними, так і ненормативними [10, с. 5-10]. В. Л. Качурінер розглядає зміст міжнародно-правових інструментів у сфері виробництва. На її думку, правові інструменти - це засоби та способи, які впливають на процес виробництва і учасників сільськогосподарської діяльності [11, с. 177-181]. На думку Р. С. Кіріна та С. В. Гришака, виклики воєнного періоду зумовлюють формування відповідної сукупності правового інструментарію, за допомогою якого має вибудовуватися платформа для прямих чи опосередкованих заходів з попередження, охорони захисту та відновлення порушених збройною агресією екологічних прав громадян [12]. Натомість, М. О. Медведева констатує, що масштаби шкоди докільню, спричиненої росією проти України, настільки значні, що це вплине на реалізацію старих та розробку нових ініціатив з ухвалення спеціальної міжнародної угоди про захист навколишнього середовища під час війни. За її допомогою руйнування довкілля може бути визнане як окремий міжнародний злочин, що вчиняється і в період збройного конфлікту, і в мирний час [13, с. 109]. Відтак, за словами першого заступника голови Державної екологічної інспекції України Д. Заруби у програмі «Укрінформ: вечірній стрім»: «наразі фахівці шукають механізм притягнення до відповідальності росії як країни за скоєні екологічні правопорушення. Сьогодні не має чіткого механізму, він існує лише для фізичних осіб, які повинні відповідати за свої дії, а для країни не має. Колись у кейсі за наслідками війни між Іраком та Кувейтом була створена компенсаційна комісія. Проте вона була створена рішенням Ради Безпеки ООН, куди, ми розуміємо, входить росія зі своїм правом вето. Тому наразі це питання намагаються розв'язати багато міжнародних експертів», - додав Д. Заруба [14]. Наступним, не менш важливим інструментом за влучним висловлюванням О. Р. Дашковської, є створення спеціального міжнародного фонду, який покликаний забезпечити втілення в життя комплексу заходів з очищення та відновлення довкілля, яке постраждало внаслідок воєнної агресії рф [15]. Цікавою є думка Н. Р. Кобецької про те, що одним із завдань нашої держави є використання досвіду відповідних міжнародних інституцій, і на цій основі добитися створення окремого спеціалізованого суду за принципом Ad Hoc та створення фонду гарантування виплат за рахунок конфіскованих активів держави-агресорки [16]. В юридичній літературі висловлювалася також думка, за якою ключовим питанням підготовки до подання позовів в міжнародні суди є належна їх фіксація, документування, верифікація усіх фактів екологічної шкоди, визначення їх причинного зв'язку з військовими діями армії рф на території України, а також їх кваліфікована оцінка за методиками, які б визнавались у міжнародних судових та інших інстанціях [17]. Позначене вище дає змогу констатувати, що саме в цьому полягає одна з головних структурних особливостей правового інструменту як точний і надійний збір та збереження доказів, що має вирішальне значення для підтримки кримінального переслідування, так і вимоги про відшкодування збитків. Кожний із названих аспектів виконує власну, чітко визначену роль. Наразі ми

бачимо відповідні кроки, які були здійснені Урядом, першим серед таких нормативно-правових актів можна вважати Постанову Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [18]. З врахуванням зазначеного, маємо сім затверджених методик. Зокрема, методика, яка визначає розмір шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану, ґрунтам земельних ресурсів внаслідок викидів і скидів забруднюючих речовин [18]. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин у атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій або під час дії воєнного стану з визначенням розмірів завданої шкоди. Зазначена методика дозволить нараховувати збитки внаслідок неорганізованих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря [19]. Методика, що визначає розмір шкоди і збитків, завданих територіям і об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії росії [20]. Методика, що визначає розмір шкоди та збитків, завданих навколишньому природному середовищу через самовільне користування надрами внаслідок збройної агресії російської федерації [20]. Методика із визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України, в Азовському та Чорному морі [20]. Методика, яка визначає розмір збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами [21]. Методика, яка визначає розмір шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації [22]. Дані методики обрахунку збитків, завданих довікілью війною стали унікальним досвідом у роботі Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів. Можна сказати, що до 24 лютого 2022 року у світі ніхто ніколи не розробляв такі методики. І це стало для нас викликом озвучила заступниця міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Олена Крамаренко [23]. Наступним інструментом, який можна віднести до стратегічних було прийняття 17.05.2023 року під час Саміту глав держав та урядів Ради Європи резолюції про створення Міжнародного реєстру збитків, завданих агресією рф проти України. Він слугуватиме для обліку доказів та претензій про заподіяні збитки, шкоду чи ушкодження, які починаючи з 24.02.2022 року сталися внаслідок міжнародно-протиправних дій рф на території України або проти нашої держави. Реєстр це та інституція, яка допомагає заявникам зібрати і подати докази, а потім відфільтрувати їх і там, де претензія відповідає критеріям, тобто фіксує подані вимоги. Він стане першою складовою частиною майбутнього Міжнародного компенсаційного механізму, створення якого планується окремим міжнародним договором у співпраці з Україною, а також буде створено комісію з розгляду претензій та компенсаційний фонд. Компенсаційна комісія це нова інституція, яка призначатиме компенсації, що їх матиме заплатити росія. Усі чудово розуміють, що наразі росія такої згоди не дасть, адже це великий шлях до створення такої Компенсаційної комісії, і сьогодні говоримо з G7 та іншими державами вже не про те, чи можна це зробити, а про те, як це зробити, як притягнути державу-агресора до відповідальності без її згоди.

Наступним кроком у створенні правового інструменту – екологічний договір для України. Він зробить Україну прикладом для світу в питанні захисту довкіл-

ля. Про це заявив керівник Офісу Президента України Андрій Єрмак під час брифінгу за результатами засідання в Києві Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни. За його словами «такого ще не було в історії, коли країна, яка перебуває в стані війни, не просто думає, а працює над тим, щоб відновити навколишнє середовище, покарати винних і також показати всьому світові, що і як можна та треба робити для того, щоб забезпечити майбутнє для наступних поколінь». Документ акцентує увагу на трьох основних завданнях. Перше – оцінка збитків довкіллю, яких завдала і завдає росія на території України. Друге завдання – покарання за вчинення цих злочинів. Кожен факт злочину росії обов'язково стане основою для майбутніх судових процесів, а зрештою – основою доказової бази для компенсації та репарацій. Третє завдання – відновлення природи й усунення завданої шкоди, ідеться не просто про відновлення, а про покращення життєвого простору людей за допомогою сучасних технологій та екологічних рішень [24]. Співголова Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни – экс віце прем'єр-міністерка Швеції Маргот Вальстрем – зазначила, що приблизно 30 із 50 рекомендацій, які викладені в Екологічному договорі, спрямовані до українського уряду, а решта стосується допомоги країн - партнерів і громадянського суспільства. «Те, що Україна робить зараз, – це новаторство, це лідерство у світі. Україна говорить про те, що довкілля важливе, і, попри війну, надає йому пріоритет. За допомогою цього документа ми даємо світові нові методології, технології та стандарти для оцінювання шкоди, нанесеної довкіллю під час війни». Також, за її словами, завдяки Екологічному договору Україна зможе забезпечити притягнення до відповідальності за шкоду довкіллю, а також стане для світу прикладом відбудови та відновлення довкілля на основі новітніх технологій [24]. За задумом України, міжнародний компенсаційний механізм буде складатися з трьох складових: Реєстр збитків, Компенсаційна комісія, Фонд для виплати компенсацій – заарештовані російські активи в Україні, за кордоном та кошти міжнародних фондів та організацій [24].

Висновки і пропозиції. На підставі проведеного вище дослідження можна зробити наступні висновки. Правові інструменти це юридично значимі акти зовнішньої дії, які приймаються уповноваженими суб'єктами, щодо відшкодування збитків завданих природному довкіллю через військові дії росії проти України. Важливе місце в цьому процесі посідають такі правові інструменти як: міжнародні договори, зокрема, Екологічний договір для України; Міжнародний реєстр збитків, включаючи його цифрову платформу з усіма даними про заяви та докази, що містяться в ньому та братимуться до уваги при встановленні факту і розміру збитків; позови громадян України так і колективні, в тому числі громадських організацій; фонди для виплати компенсацій за завдані збитки, які наповнюватимуться за рахунок заморожених активів росії або в інший спосіб; міжнародні спеціальні комісії є гнучкими інструментами, які створюються для розгляду масових позовів, що виникають через міжнародні кризи та які допоможуть побудувати абсолютно нову систему відшкодування шкоди, виходячи з унікальності відповідної ситуації.

Список використаної літератури

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі. URL: [https:// ips.ligazakon.net/ document/MU07K01U?an=2](https://ips.ligazakon.net/document/MU07K01U?an=2) (дата звернення: 28.02.2024).
2. Шкляр С. Як змусити росію заплатити за екологічні збитки. Чи можуть колективні позови про відшкодування екологічних збитків, завданих росією, бути ефективними? Економічна правда. 2022. 17 жовтня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/17/692705/> (дата звернення: 05.03.2024).
3. Стрілець Р. Збитки екології через війну вже складають 2,2 трлн. гривень. Ми-Україна. 20 січня 2024 р. URL: <https://weukraine.tv/exclusive/zbitki-ekolohiji-cherez-vijnu-vzhe-skladajut-2-2-trln-hriven-mindovkillja/> (дата звернення: 20.01.2024).
4. Шафранова О. В. Правові аспекти і можливості відшкодування шкоди, завданої довкіллю під час війни. Матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики на тему: «Вплив воєнних дій на довкілля в Україні та його відновлення до природного стану» (10 листопада 2022 року) / Ред.: Ю. Ю. Овчинникова. Київ: Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, 2023. 184 с.
5. Відшкодування для України: моделі, перспективи, виклики. Аналітична доповідь / І. М. Городиський, М. В. Бем, С. Р. Косаревич, С. О. Верланов, Н. В. Василечко, А. А. Слюсар. Львів: Центр Дністрянського, 2023. 103 с.
6. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище. URL: <https://www.un.org/ru/documents/declconv/conventions/hostenv.shtml> (дата звернення: 02.03.2024).
7. Резолюція ES-11/6 від 14.11.2022 року «Забезпечення засобів правового захисту та репарацій у зв'язку з агресією проти України». URL: <https://news.un.org/en/story/2022/11/1130587>.
8. Балок Г. І., Шомпол О. А. Національні та міжнародно-правові проблеми регулювання охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки під час збройних конфліктів. Адміністративне право і процес. № 2(12). 2015. С. 143-160. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apip/2015.12.pdf> (дата звернення: 28.02.2024).
9. Єрмоленко В. М., Мальчик О. М. Юридичні інструменти судового захисту рослин від шкоди, завданої російською федерацією. Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове фахове видання. 2023. № 2. С. 209-214.
10. Мосьондз С. О. Правові інструменти діяльності громадськості у сфері запобігання корупції в Україні. Журнал східноєвропейського права. Електронне науково-практичне фахове видання. 2023. № 111. С. 5-10.
11. Качурінер В. Л. Правові інструменти екологічної політики Європейського Союзу у сфері виробництва. Південноукраїнський правничий правопис. 2022. Ч. 2. № 4. С. 177-181.
12. Кірін Р. С., Гришак С. В. Забезпечення і реалізація екологічних прав у стратегіях державної політики та безпеки: виклики воєнного періоду. Науковий журнал «Juris Europensis Scientia». Національний університет «Одеська юридична академія», 2023. № 1. С. 65-71. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.12>.
13. Медведєва М. О. Збройна агресія росії та шкода довкіллю України. Український часопис міжнародного права. 2022. № 3. С. 106-109.
14. Заруба Д. Екоцид. Хто заплатить? Хто відновить? Укрінфом. 2023. 21 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3764239-ukraini-vazlivo-nevtratiti-dokaziv-ekologicnih-zlociniv-rosii-ekspert.htm> /2023/10/20/ (дата звернення: 21.09.2023).
15. Дашковська О. Р. Міжнародно-правова відповідальність держави за шкоду, заподіяну внаслідок збройного конфлікту. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 784-787. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/190>.
16. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2022. 297 с.
17. Малишева Н. Р. Від довкілля Землі до космічного простору. Київ, Норма права. 2023. 340 с.

18. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.02.2024).
19. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: Наказ Міндовкілля України від 04.04.2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
20. Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди: Наказ Міндовкілля України від 13.04.2022 р. № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
21. З початку війни для розрахунку збитків довкіллю, завданих окупантами, фахівці ДЕІ розробили 5 спеціальних методик, 2 з яких вже чинні. Офіційний сайт Державної екологічної інспекції України. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2332>.
22. Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами: Наказ Міндовкілля України від 21.07.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
23. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Міндовкілля України від 05.10.2022 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
24. Крамаренко О. Російська агресія: як рахувати збитки довкіллю. Газета «Світ» 14 квітня 2023 р. URL: <https://svit.kpi.ua/2023/04/17> (дата звернення 26.02.2024).
25. Єрмак А. Екологічний договір для України – не лише про покарання Росії за завдання шкоди довкіллю, а й про майбутнє для наступних поколінь. Офіційне інтернет-представництво 10 лютого 2024 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ekologichnij-dogovor-dlya-ukrayini-ne-lishe-pro-pokarannya-r-88889> (дата звернення 26.02.2024).

References

1. IV Convention on the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations on the Laws and Customs of War on Land. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU07K0IU?an=2> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
2. Shklyar S. (2022). How to make Russia pay for environmental damage. Can collective lawsuits for compensation for environmental damage caused by Russia be effective? Economic Truth. October 17. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/17/692705/> (access date: 03/05/2024) [in Ukrainian].
3. Strilets R. (2024). Environmental damage due to the war already amounts to 2.2 trillion. UAH. We are Ukraine. January 20. URL: <https://weukraine.tv/exclusive/zbitki-ekolohijicherez-vjnu-vzhe-skladajut-2-2-trln-hriven-mindovkillja/> (accessed on January 20, 2024) [in Ukrainian].
4. Shafranova O. V. (2023). Legal aspects and possibilities of compensation for damage caused to the environment during the war. Materials of hearings at the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on environmental policy on the topic: “The impact of military actions on the environment in Ukraine and its restoration to a natural state” (November 10, 2022) / Ed.: Yu. Yu. Ovchinnikova. Kyiv: Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on environmental policy and nature management. 184 p. [in Ukrainian].
5. Compensation for Ukraine: models, prospects, challenges. Analytical report / I. M. Horodyskyi, M. V. Bem, S. R. Kosarevych, S. O. Verlanov, N. V. Vasilechko, A. A. Slyusar. Lviv: Dniester Center, 2023. 103 p. [in Ukrainian].
6. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Means of Impact on the Natural Environment. URL: <https://www.un.org/ru/documents/declconv/conventions/hostenv.shtml> (access date: 03/2/2024) [in Ukrainian].
7. Resolution ES-11/6 dated November 14, 2022 “Providing legal remedies and reparations

- in connection with aggression against Ukraine”. URL: [https:// news. un. org/en/story/2022/11/1130587](https://news.un.org/en/story/2022/11/1130587) [in Ukrainian].
8. Balyuk G. I., Shompol O. A. (2015). National and international legal problems of regulating environmental protection and ensuring environmental safety during armed conflicts. *Administrative law and process*. № 2(12). P. 143-160. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apip/apip2015.12.pdf> (access date: 28.02.2024) [in Ukrainian].
  9. Yermolenko V. M., Malchuk O. M. (2023). Legal instruments for judicial protection of plants against damage caused by the Russian Federation. *Analytical and comparative jurisprudence*. Electronic scientific publication. № 2. P. 209-214 [in Ukrainian].
  10. Mosyondz S. O. (2023). Legal tools of public activity in the field of corruption prevention in Ukraine. *Journal of East European Law*. Electronic scientific and practical specialist edition. № 111. P. 5-10 [in Ukrainian].
  11. Kachuriner V. L. (2022). Legal instruments of the environmental policy of the European Union in the field of production. *South Ukrainian legal spelling*. Ch. 2. № 4. P. 177-181 [in Ukrainian].
  12. Kirin R. S., Hryshchak S. V. (2023). Ensuring and implementing environmental rights in state policy and security strategies: challenges of the wartime period. *Scientific journal «Juris Europensis Scientia» National University «Odesa Law Academy»* № 1. P. 65-71. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.12> [in Ukrainian].
  13. Medvedeva M. O. (2022). Russia’s armed aggression and damage to Ukraine’s environment. *Ukrainian Journal of International Law*. № 3. P. 106-109 [in Ukrainian].
  14. Zaruba D. (2023). Ecocide. Who will pay? Who will restore? *Ukrinfo*. September 21. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3764239-ukraini-vazlivo-nevtratiti-dopodsiv-ekologichnih-zlociniv-rosii-ekspert.htm> 1/2023/10/20/ (accessed on September 21, 2023) [in Ukrainian].
  15. Dashkovska O. R. (2022). International legal responsibility of the state for damage caused as a result of armed conflict. *Legal scientific electronic journal* № 11. S. 784-787. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/190> [in Ukrainian].
  16. Food and environmental security in war and post-war times: legal challenges for Ukraine and the world: abstracts of the reports of the participants of the International scientific and practical online/offline conference (Kyiv, September 16, 2022). Kyiv: FOP Yamchynskiy O.V., 2022. 297 p [in Ukrainian].
  17. Malysheva N. R. (2023). From the Earth’s environment to outer space. Kyiv, *Norma prava*. 340 p. [in Ukrainian].
  18. On the approval of the Procedure for determining damage and losses caused to Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 20, 2022 № 326. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text) (date of application: 02/26/2024) [in Ukrainian].
  19. On the approval of the Methodology for determining the amount of damage caused to land and soil as a result of emergency situations and/or armed aggression and hostilities during martial law: Order of the Ministry of Environment of Ukraine dated 04/04/2022 № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (date of application: February 26, 2024) [in Ukrainian].
  20. On approval of the Methodology for calculating unorganized emissions of polluting substances or mixtures of such substances into atmospheric air as a result of emergency situations and/or during martial law and determining the amount of damage caused: Order of the Ministry of Environment of Ukraine dated 04.13.2022. № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (date of application: 02/26/2024) [in Ukrainian].
  21. Since the beginning of the war, DEI specialists have developed 5 special methods, 2 of which are already in force, for calculating environmental damage caused by the occupiers. Official website of the State Environmental Inspection of Ukraine. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2332> [in Ukrainian].
  22. On the approval of the Methodology for determining damages caused by water pollution and/or clogging, arbitrary use of water resources: Order of the Ministry of Environment of Ukraine dated July 21, 2022. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (access date: 02/26/2024) [in Ukrainian].
  23. On the approval of the Methodology for determining damage and losses caused to the forest fund as a result of the armed aggression of the Russian Federation: Order of the

Ministry of Environment of Ukraine dated 05.10.2022 № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (date of application: 26.02.2024) [in Ukrainian].

24. Kramarenko O. (2023). Russian aggression: how to calculate damage to the environment. «Svit» newspaper, April 14. URL: <https://svit.kpi.ua/2023/04/17> (date of application February 26, 2024) [in Ukrainian].
25. Yermak A. (2024). The environmental treaty for Ukraine is not only about punishing Russia for harming the environment, but also about the future for future generations. Official Internet representation 2024. February 10. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ekologichnij-dogovor-dlya-ukrayini-ne-lishe-pro-pokarannya-r-88889> (access date February 26, 2024) [in Ukrainian].

Стаття надійшла 10.03.2024 р.

S. M. Taranenko, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Cherkasy State Technological University
the Department of History and Law
460 Shevchenka Blvd, Cherkasy, 18006, Ukraine
e-mail: taranenko1959.sergey@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1794-3155>

LEGAL INSTRUMENTS FOR COMPENSATION FOR ENVIRONMENTAL DAMAGE AS A RESULT OF RUSSIA'S MILITARY AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Summary

The article is devoted to the consideration of scientific approaches to compensation for environmental damage caused by the military aggression of the Russian Federation against Ukraine. A review of the existing and search for new legal instruments was carried out, including the international legal nature of compensation for damages caused to the environment as a result of the armed conflict according to the relevant procedures in future court proceedings. Emphasis is placed on the fact that legal instruments in the researched area are complex legal institutions and have different legal nature and administrative character, organizational features and forms of actual implementation. The current legislation on the subject of compensation for environmental damage caused by the military actions of the aggressor country on the territory of Ukraine was analyzed, according to the relevant directions, such as: damage caused to the nature reserve fund; loss of subsoil and forest resources; damage to land, water resources and atmospheric air. It was established that one of the legal instruments for the compensation of environmental damages in the context of their use can be international agreements, in particular the environmental agreement for Ukraine; the international register of losses, including its digital platform with all data on statements and evidence contained in it and to be taken into account when establishing the fact and amount of losses; lawsuits by citizens of Ukraine and collective ones, including public organizations; funds for the payment of compensation for the losses incurred, which will be filled at the expense of the frozen assets of Russia or in another way; international ad hoc commissions are flexible instruments created to deal with mass claims arising from international crises. A conclusion and proposals were made regarding the importance of legal instruments that affect the process of providing compensation for war losses to Ukraine, and are important for the improvement and further development of the legislation, which are relevant today.

Keywords: polluted environment; environmental damage; legal instruments; military aggression; environmental agreement for Ukraine; international register of losses; lawsuits; compensation funds.